

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.п.н. Дора Левтерова – Гаджалова
ПУ „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
в област на висше образование 1. Педагогически науки
професионално направление 1.2. Педагогика
докторска програма Специална педагогика

Автор: *Магдалена Ванева Хаджиева*

Тема: *Сравнителен модел на обучението в България и Белгия на деца с множество увреждания*

Научен ръководител: *доц. д.п.н. Жана Атанасова Янкова, ПУ „Паисий Хилендарски“*

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-2129 от 02.02.2019 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Сравнителен модел на обучението в България и Белгия на деца с множество увреждания“. Представеният от Магдалена Хаджиева комплект материали на хартиен носител е в съответствие със ЗРАСРБ, Правилника за приложение на ЗРАСРБ и чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ. Докторантката е приложила 5 броя статии, презентирани на значими научни форуми и публикувани. Статиите са по тематиката на дисертационното изследване.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Докторантката Магдалена Хаджиева е завършила ОКС „Бакалавър“: „Специална педагогика – Логопедия и Педагогика за лица с умствена изостаналост“ и ОКС „Магистър“: „Комункативни нарушения – Педагогика за лица с умствена изостаналост“ от ПУ „Паисий Хилендарски“. Има краткосрочни специализации предимно в Белгия: "Социална работа и подкрепа на деца и възрастни с различна степен на интелектуални увреждания" в мрежата от социални заведения на Медико - педагогически център "Свети Франциск", Роосдал, Фламандски Брабант - Белгия; организация за възрастни с интелектуални затруднения "Zonnelied" Roosdaal; Организация за възрастни с комбинирани слухови и интелектуални нарушения "Klinkaard" Boom; провеждане на научно изследване и проучвания за грижата за деца и възрастни с дълбоки интелектуални и множествени увреждания под супервизията на проф. Беа Маес, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Katholieke Universiteit, Льовен.

Професионалната ѝ реализация досега в хронологичен порядък включва: възпитател в Medisch Pedagogisch Centrum "Sint Franciscus" Roosdaal; възпитател в Медико-педагогически център "Sint Franciscus" Roosdaal, Belgium (дневен център за деца с тежки множествени увреждания); специален педагог в Дневен център за деца с увреждания - гр. Пловдив; логопед; Експерт – консултант за социални и образователни дейности с деца с интелектуални множествени увреждания в Сдружение „Посока Благополучие“; логопед в ЕООД Хвърчило.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Проблематиката на дисертационния труд е изключително актуална, както в научно, така и в научно-приложно отношение като е свързана с осезаемата тенденция за включване на децата с тежки и дълбоки множествени увреждания в процеса на обучение в образователните институции в България и в Белгия и необходимостта от разработването на ефективни модели и стратегии за организация и осъществяване на образователната подкрепа при визираните ученици. Налице е фокусиране към най-уязвимата група деца по отношение на осигуряване на достъп до образование и качествена подкрепа в съответствие с техните индивидуални потребности и възможности чрез реализирано дисертационно проучване в теоретичен и практически план на обучението на деца и ученици с тежки и дълбоки множество увреждания у нас.

4. Познаване на проблема

Магдалена Хаджиева определено манифестира познаване на разработваната проблематика както от теоретичната база данни, които използва, така и от професионалното си развитие. Докторантката показва творческа интерпретация на научната литература с внесена авторова позиция.

5. Методика на изследването

Структурираната изследователска методика, включва няколко вида методи: методи на теоретичните изследвания – анализ, синтез, систематизиране и обобщение в рамките на проучването; методи на емпиричните изследвания – наблюдение, анкетиране /използван е пряк анкетен метод в хартиен вариант и непряк анкетен метод в електронен вариант чрез Google-формуляр/; методи за статистическа обработка и анализ на резултатите и методи за сравнително - педагогически изследвания. Избраният и приложен изследователски инструментариум позволява постигане на поставената цел и получаване на адекватен отговор на задачите, поставени и решавани в дисертационния труд.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от 280 страници и включва: 256 страници основен текст; 8 страници библиография с 122 източника, от които: 14 заглавия на кирилица и 108 заглавия на латиница и 18 интернет източници, от които 2 на кирилица и 16 на латиница; 16 страници приложения. В дисертационния труд са приложени 29 таблици и 62 диаграми. Архитектониката на дисертационния труд обхваща четири глави, обобщения, изводи, заключение, списък с използваната литература.

В първа глава се внася преглед на съвременните концепции за разбиране на категорията „множество увреждания”. Уточнен е понятийния апарат на категорията „множество увреждания”. Представена е класификация на децата с множество увреждания. Специално внимание е отделено на анализа на термините и дефинициите, и на специфичните особености на развитието на децата с тежки и дълбоки множествени увреждания. За форматиране на проучването на литературните източници е приложен теоретичния модел на AAMR, според който функционирането на хора с интелектуални нарушения може да бъде разбрано от гледна точка на взаимодействието на факторите в пет дименсии: „Интелектуални възможности”, „Адаптивно поведение”, „Участие, взаимодействие и социални роли”, „Здраве” (физическо здраве, психично здраве, етиологични фактори) и „Контекст” (особености на средата и културни особености).

Втората глава извежда сравнителния модел на обучението на ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания в България и Белгия. Интерпретирани са нормативни и терминологични аспекти на съвременните модели на обучение на деца и ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания в България и фламандската част на Белгия. Направена е оценка на индивидуалните потребности на детето и ученика с множество увреждания в България и фламандската част на Белгия. Конкретизирани са детайлно планирането на подкрепата за личностно развитие и характеристиките на обучението на ученици с множество увреждания в образователните институции в България и фламандската част на Белгия. Изведени са специфики на индивидуален учебен план и индивидуални учебни програми за ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания в България и Белгия, като специален фокус се поставя на утвърдената във фламандската образователна програма методика на Карла Власкамп. Анализирани са етапите и видовете оценяване на постигнатите резултати от обучението на ученици с множествени увреждания в България и Белгия.

Третата глава е посветена на дизайна на емпиричното изследване. Обектът и предметът на изследването са визирани коректно. Целта на изследването се ситуира логично. Задачите са декомпозирани прекалено детайлно, но съобразно поставената цел. Презентирани са три базисни хипотези и една нулева хипотеза. Участниците в емпиричното изследване са 194. От тях: 97 педагогически специалисти от България и 97 педагогически специалисти от Белгия. Методиката на изследването е представена комплексно и обосновано, чрез конкретни методически и процедурни детайлизации.

В четвърта глава е представен анализ на резултатите от емпирично изследване, свързано с възгледите на педагогически специалисти за организацията и процеса на обучението на ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания в България и в Белгия. Представен е обстоен демографски анализ. Прави впечатление, че от участниците в изследването, което е контрабалансирано за България и за Белгия, участниците жени са по 7, а участниците мъже са по 90. Неминуемо се поражда въпрос: „Защо мъжете участници в изследването са в пъти повече и какво влияние оказва тази полово ролева ситуираност към процесите на обучение на деца с тежки и дълбоки увреждания?“. Интерпретацията на получените резултати е направена през три критерия: *компетентности и квалификация на педагогическите специалисти* / с четири показателя: оценка на собствената компетентност за обучение на ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания, квалификация на педагогическите специалисти за работа с ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания, познаване на специфични методи за обучение за ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания/; *организация и осъществяване на процеса на обучение* / с 11 показателя подходяща образователна среда за учениците с тежки и дълбоки множествени увреждания, организация на групите/класове за обучение на ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания, виждания на педагогическите специалисти за нормативната уредба на обучение на ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания, подкрепяща среда за ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания: достъпност и адаптации на архитектурната среда в образователните институции и социални услуги, достатъчен брой специалисти и подкрепящ персонал в процеса на обучение и квалификация на педагогическите специалисти в образователните институции, приложимост на методиките за оценка на индивидуалните потребности при ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания в образователната система, обективност на методиките за оценка на индивидуалните потребности при ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания, съответствие на индивидуалните учебни планове и индивидуалните учебни програми с възможностите и приоритетните области на обучение при ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания, приоритетни области на подкрепа и обучение при ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания, прилагани методи в процеса на обучение на ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания, интензивност на осигурената подкрепа и форма на включване в процеса на обучение; *роля и участие на родителите/настойниците в процеса на обучение* /с 4 показателя: сътрудничество между родители/настойници и педагогически специалисти в процеса на обучението, осигуряване на достатъчно информация на родителите за възможностите за обучение на техните деца с тежки и дълбоки множествени увреждания, участие на родителите в процеса на обучение и консултиране и подкрепа на семействата/настойниците в процеса на обучение; *ефективност на обучението, бариери и затруднения на педагогическите специалисти в образователния процес* /с 3 показателя: оценка на ефективността на предоставеното обучение на ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания, бариери пред ефективното обучение на учениците с тежки и дълбоки множествени увреждания и затруднения на педагогическите специалисти в процеса на обучение/. Резултатите са илюстрирани и интерпретирани през диаграми и таблици. Прави впечатление за търсене на детайли при сравнителния анализ без да се стига до разводняване на тълкуванията, което безспорно се явява плюс за дисертационния труд.

Макар и да е търсена корелация между обучението на деца с тежки и дълбоки увреждания в България и Белгия в различни критерии и обстоятелствени показатели, не става съвсем ясно подготвени ли са педагогическите специалисти от висшето образование за обучение на деца с множество увреждания или се нуждаят от допълнителна професионална квалификация? Възниква разбира се и въпроса: Познават ли педагогическите специалисти различните методи за обучение на деца с множество увреждания, реципрочно в двете сравнявани държави или методите са специфични само за България и само за Белгия?

Логически следват изводите, които имат приложимост за практиката. Изведена е позиция за доказването на всяка поставена хипотеза. Трите базисни хипотези са доказани в различна степен като първата е изцяло доказана, втората е доказана частично, а третата хипотеза се потвърждава в голяма степен. Нулевата хипотеза се отхвърля.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Изведени са шест приноса от Магдалена Хаджиева, които приемам напълно. Приносите са преимуществено в пространството на научно-приложното знание. Към тях могат да се добавят и приноси, обогатяващи научното теоретично пространство като:

- ✓ анализ на употребата на конкретни методи за обучение за деца с тежки и дълбоки увреждания,
- ✓ класифициране на специфичните методи и подходи за подкрепа и обучение на ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания.
- ✓ структуриране и интерпретация на дескриптори, описващи основни аспекти на обучението на ученици с тежки и дълбоки множествени увреждания.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите по дисертационния труд отразяват научните и емпиричните търсения на докторантката и са в публично достъпни списания и издания.

9. Лично участие на докторантката

Получените резултати от емпиричното изследване, както и цялостната разработка на докторантката са нейно лично дело и съответно изцяло нейна лична заслуга. Твърдението се базира както на стила на дисертационния труд, така и на личните ми впечатления от работата на докторантката.

10. Автореферат

Авторефератът напълно отразява базисните аспекти на дисертационната разработка и получените резултати.

11. Критични забележки и препоръки

В дисертационния труд не са ясно открити получените резултати от предварителното устно анкетиране и от виртуалното анкетиране през Google формуляра, въпреки че в анализа на резултатите се срещат коментари.

Към докторантката извеждам и въпрос относно информираността на педагогическите специалисти, които смятат че е налице ниска информираност в обществото, образованието и в социалните политики: Притесняват ли се педагогическите специалисти да обучават деца с множество увреждания?

В тази насока, тъй като от респондентите в България 50,5%, а в Белгия 42,2% от респондентите имат над 15 г. стаж в обучените на деца с множествени увреждания, дали в тази професионална реализация би могла да се отчете професионална идентичност?

Отбелязаните критични бележки не омаловажават качествата и достойнствата на дисертационното изследване и получените приноси.

12. Лични впечатления

Познавам Магдалена Хаджиева още като студентка от бакалавърска и магистърска програма, както и от участието ѝ в проекта: "Ефективна социална подкрепа на умствено изостанали лица, потребители на социални услуги в защитена среда". Прави впечатление всеотдайността и целенасочеността ѝ към разработената проблематика в дисертационния труд.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Към докторантката Магдалена Хаджиева отправям препоръка да публикува дисертационното изследване, за да е възможно педагогическите специалисти и родители да го използват за допълнителна подкрепа и за обучение на деца с тежки и дълбоки увреждания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научно-приложни и приложни резултати, които представляват принос в науката и отговарят на всички на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Магдалена Ванева Хаджиева притежава теоретични знания и професионални умения по научна специалност Специална педагогика като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване. Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Магдалена Ванева Хаджиева в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма „Специална педагогика“.

05.06. 2019 г.

Рецензент:
(проф. д.п.н. Дора Левтерова - Гаджалова)